

Türk Tıp Tarihi Arkivi

Cilt 5. No. 17. 1940

ESKİ HEKİM BAŞILAR LİSTESİ

(Hekim Hayrullah efendiye göre)

Dr. A. SÜHEYL ÜNVER

Bizde hekim başıların listesi Bursalı Mehmed Tahir beyin Osmanlı Müellifleri eserinde etibba fashının sonunda neşredilmiştir. Bu şekilde bir liste başka bir yerde neşredilmediği için bunu tedkiklerimiz esnasında kısmen iktibası muvafık buluyorduk. Merhum Bursalı Tahir bey bu listeyi nereden iktibas ettiğini bildirmemiştir. Fakat bu eseri neşri sırasında eserin müsveddeleri Bayezit Umumi Kütüphanesinde durur, ve müracaatımızda bize kendisine esirgenmediği üzere icab eden malûmatı oradan cömertçe verirdi. O zaman ve sonraları bu eseri neşrederken sandukai kemalât, üstad İsmail Saib efendi hocadan çok müstefid olduğunu duyardık. Bu cihetle de hekim başılara ait bu listenin doğruluğuna, tereddüt göstermekle beraber, inanıyorduk.

Topkapı Sarayı Müzesi müdür muavini İzzet beyin yazdığı hekim başı odası eserinde buna benzer ve kendisinin de ilâve ettiği bazı hekimlerle beraber ikinci bir listeye müsadif olduk. İzzet bey şüphe yok ki Tahir beyin bu listesini ve Osmanlı hekimleri fişlerini esas tutmuştur. Burada birçok yanlışlıklar tekerrür etmiştir. Maalesef listeyi nereden ve ne suretle tamamladığını bildirmemiştir. Bunu da bitabı tereddütle karşılayorduk.

Şimdi, İsmail Saib efendi üstadımızın Maarif Vekâletince satın alınacak kitapları tasnif olunurken hekim başılara ait merhumun kütüphanesinden bir listenin çıktığını değerli âlimimiz Kilisli bay Rifat bize haber verdi ve bu mühim vesikayı da gösterdi. Biz de fotoğrafını ve klişelerini hazırlattıktan sonra kısa izahlarla cümlesinin ruhları şadolsun diye basmağa karar verdik.

TIB TARİHİ ENSTITÜSÜNÜN ÇİZDİĞİ HEKİMLİK ROZETİNE DAİR

Dr. REBİ' BARKIN

Tıb Tarihi Enstitüsü tarafından çizilerek türk hekimliğinin alâmeti olarak taşınması teklif olunan rozet'in Çankırı'da Atabey Ferruh darüşşifasında taşa işlenmiş bir yılan şeklinden alındığı enstitünün arşivinde yezıldır. Prof. Süheyl Ünver bana çok alâkamı celbeden bu şeklin alındığı esas fotoğrafı ile kendi çizdiği rozet şeklini verdi. (Şekil 1 ve 3)

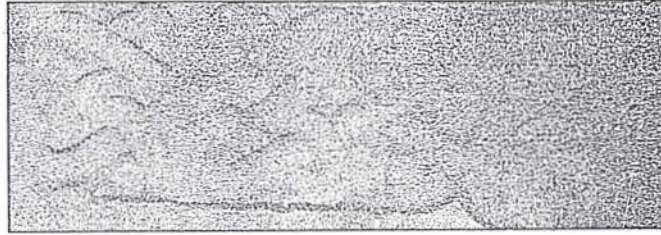
Atabey Ferruh darüşşifasının 1235 milât yılında yapılmış olmasına göre bu şeklin Türkiyede çok eski bir tarihi vardır. Amma aşağıdaki izahattan görüleceği üzere bu şekil yalnız Türkiyede değil belki Anadolu haricindeki Trük Dünyasının muhtelif yerlerindeki eserlerde dahi kullanılmıştır.

İki hattın birbirine dolanarak örgüye benzer bir şekil vücuda getirdiği bu alâmetin Türk san'at âleminin en eski motiflerinden biri olduğunda şüpbe yoktur. Çok eski ve orjinal bir medeniyetin içinde kemâl bulmuş olan eski Türk hükimliğini anmak için bugünkü Türk hekimliği için de bunun çok uygun bir alâmet olduğuna kanîm.

Bundan başka bu motif bize türklerin yekdiğerinden çok uzak ve coğrafi şartları ayrı muhtelif ülkelerde kurduğu birçok devletlerin karakterleri müşterek bir kültüre sahip olduklarını ve bunlar arasında sıkı münasebetlerin mevcut olduğunu gösterir. Bu münasebetlerin bugün tasavvur ettiğimizden çok daha sıkı olduğuna türklerin yayılmış olduğu muhtelif memleketlerde bugün bakayası mevcut yapı eserleri üzerinde yaptığım tetkikatla her gün biraz daha inanıyorum. Bahis mevzuu olan örgü şeklini hem bu düşüncemin bir delili, hem de türk hekimliği için taşınması çok isabetli olarak teklif olunan bir alâmet olmasından dolayı aşağıda bu şekli nerelerde gördüğümü yazmak ve menşesine dair bazı malûmat vermek istedim.

Yekdiğerinden çok uzakta ve hiç münasebeti olmıyan yerlerde rastladığım şekillerin yekdiğe benzemesinden tesadüfün bir rolü olduğuna kani değilim. Çünkü çizginin karışıklığı buna müsait değildir. Misâl olarak gösterilen şekiller muhtelif zaman ve mekânlarda hep eski bir örneğe benzetilmek iradesile çizilmiş stéereotypique bir motiftir.

1 — Atabey Ferruh darüşşifasındaki yılan şekli (şekil 1 ve 2): Bu şeklin esasını yılanların başları ve kuyrukları kaldırıldığı zaman orta taraflarının vücuda getirdiği örgü teşkil eder. Nitekim tıb tarihi Enstitüsü de yılanların başı ve kuyruk taraflarını kısaltmış ve meydana

(Şekil 1)

Çankırı'da Atabek Ferruh darüşşifasındaki yılan şekli

öyle bir şekil getirmiştir ki aşağıda örneğini bastığımız Uygurca metindeki şeklin aynıdır.

Yılan eski Yunan mitolojisinde tıb ve farmasinin bir timsali olarak gösterilir. Türk-

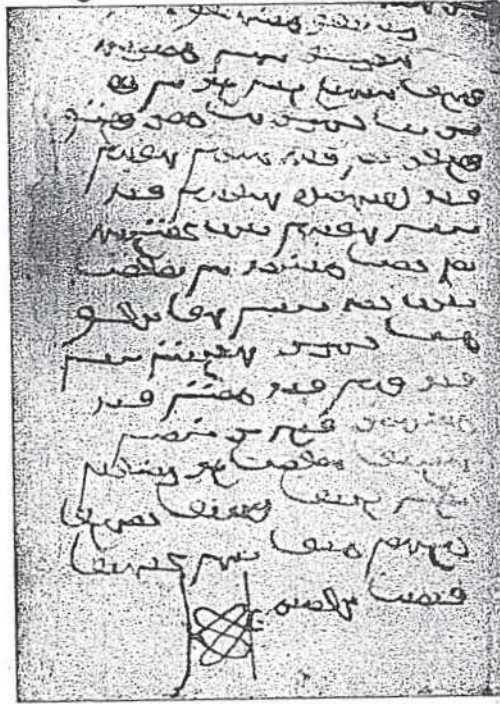

Şekil 2
Tıb Tarihi Enstitüsü
tarafından çizilen
rozet şekli

ler aşağıda yazıldığı üzere, esasında ana vatanlarında bir saadet ve kutluluk çizgisi olarak telakkî olunan bu örgü şeklini yılan'a çevirerek darüşşifasının kapısına hâkketmişlerdir.

2 — Uygurca metindeki örgü şekli: Bu şekil turfanda uygur harflerile yazılmış eski bir türkçe metnin altında ve imza yerindedir. Kâğıt üzerine yazılmış olanı bu metin turfanda Kara khotoda Aurel

Steni tarafından bulunmuştur (*). Şekle dikkat olunursa bunun Süheyl Ünver tarafından çizilen rozet şeklinin tamamen aynı olduğu görülür. Bundan evvel birçok tesadüflerle görmüş olduğum Uygur harflerile yazılmış eski Türkçe metinlerin bazılarında da aynı şekli gördüğümü hatırlıyorum. Fakat kopyelerini alamadığım gibi nerede gördüğümü de hatırlıyamıyorum. Amma yukarıki şekil bunun Uygur yazısıyla yazılmış eski Türkçe metinlerde rastgelindiğine delildir.

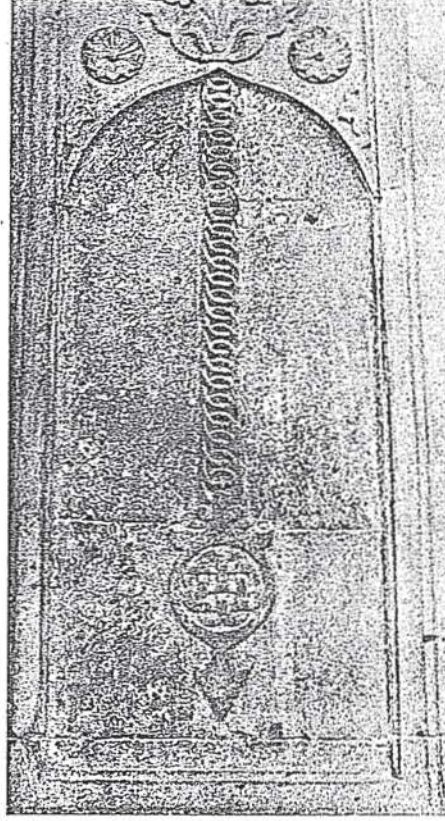
Şekil 3

Turfanda bulunan Uygur harflerile yazılmış Türkçe bir mektup

3 — Biçaburdaki büyük türbenin duvarındaki örgü şekli (şekli 4 ve 5): Cenubi Hindistanda Deken yaylasındaki Biçapur şehrinde Mehmet Adil Şah'ın türbesinin duvarında ve türbenin büyük kapı-

(*) Aurel Steni. Innermost Asia, vo 13. Pl CXXVI.

sının yanındaki dekorlardan bir madalyon şekli içinde yine aynı şekle rastladım.

Şekil 4
Mehmd Âdil Şahın türbesi dıvarındaki
madalyon ve örgü şekli

Şekil 4 ve 5 de görüldüğü üzere yılan şekli ve Uygurca metindeki çizginin hemen aynı (*) olan bu girift şekil zincir ucunda sarkan bir

(*) Biçapur şehri Deken yaylasının cenubu garbî bölgesinde 1470 yılından 1686 yılına kadar iki asır kadar saltanat süren ve Âdilşahiler denilen bir sülâlenin merkezidir. Burası bilhassa 16 ncı asırda Hindistanın ve belki dünyanın en zengin ve mamur şehirlerinden biri idi. Hindistandaki islâm saltanatlarına, dair en doğru

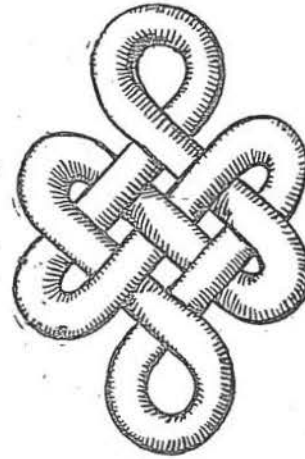
madalyon içerisinde. Fakat çizginin yukarıki şekillerde serbest olan ve yılanın başı ve kuyruklarını teşkil eden uçları bu şekilde yekdiğerile birleştirilmiştir. Şeklin bu türbede yine delâlet ettiğini tayin etmek kabil değildir. Amma bu müşahede mevzu bahis örgü şeklinin türk san'at ve fikir âleminde asırlarca yaşayıp herhangi konkret bir mefhumu delâlet ettiğini gösterir. Türbe 1650 senelerine doğru inşa olunmuştur.

Şekil 5
Örgü şeklinin yakından görünüşü

Orta Asya ve Nepalde tesadüf olunan sembolik çizgi (şekil 6): Tibet ve Nepal havalisindeki san'at eserlerine dair enteresan malûmatı ihtiva eden Leonard Adam'ın (Die hochasiatische Kunst) isimli küçük eserinde aynı örgü şeklinin saadet çizgisi olarak kullanıldığı ve lamların sekiz mukaddes sembollerinden birini teşkil ettiği zikrolunuyor: (Die Linie der Glückseligkeit, eines der acht heiligen lamaistischen Symbole) kitabında bu şeklin bir de numunesi mevcuttur ki 6 numaralı şekil bundan alınmıştır. Burada dahi bu örgü hattı Biçapurdaki madalyonda olduğu gibi uçları açık olmayıp yekdiğerile muvasale halindedir.

Bununla beraber örgü şekli esas karakterini her tarafta muhafaza etmiştir.

Şekil 6
Orta Asya ve Nepalde görülen sembolik saadet hattı

malûmat veren Feriştah tarihinde Âdilşahiler saltanatını Osmanlı İmparatorluğundan İkinci Muradın oğullarından Yusuf adında bir türk prensinin kurduğu yazıdır. Yusufun anası Fatih sultan Mehmed tahtına geçince oğlunu öldürmesin diye bunu Mısra kaçırması, Yusuf birçok sergüzeştlerden sonra Hindistanda bu hükûmeti kurmuştur. Bazı Avrupa kaynakları da bunu teyid ediyorlar.

O zaman kaide olduğu üzere bu gibi siyasî teşekküller tarafına derhal türkler toplanıp bütün idare, askerlik ve kültür işlerini ellerine alırdı. Bunun böyle olduğunu Biçapurdaki yapı eserlerinin bariz türk karakteri gösterir.

Nepaldeki eserlerde her ne kadar Çin tesiri görülse de bunlar bütün ruhile Orta Asya san'at eserlerinin karakterini taşır ve bu sebepten dolayı Tibet ve Orta Asya san'atlarının devamı sayılır.

İşte bundandır ki Anadolu'da, Turfanda, cenubî Hindistanda, yekdiğerinden bu kadar uzak ve tamamen ayrı kıt'alarda rastladığımız bu hattın menşei büyük bir ihtimal ile Orta Asyadır.

Çizginin bir kudsîyet ve kutluluk manası vardır; belki bundandır ki yapı eserlerine kazılıyor.

Büyük türk dünyasının yekdiğerinden çok uzak üç ayrı köşesinde tesadüf olunan ve yaptıkları tarihler arasında asırlarla fark bulunan bu şekillerdeki esas karakterin ısrarla muhafazası evvelâ hayreti mucip gibi görünüyor. Fakat türk âleminin fikir ve san'at hayatının birçok yerlerde de bıraktığı eserlerde bunun daha başka misalleri sık sık görülür. Tıb tarihi arxivinin mevzuu çerçevesi dışında kalan bu tafsilâttan sarfınazar ederek yalnız yukarıki malûmatı arzile iktifa ettim.

Tıb Tarihi Enstitüsü
rozeti